

УДК: 821.161.2'06-1.09КОС+[821.161.2'06-1КОС3].03=112.2:81'25]](045)
<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-23-1>

ПАСЛАВСЬКА А. Й.

<https://orcid.org/0000-0002-7314-3171>

Львівський національний університет імені Івана Франка

ТВОРЧІСТЬ ЛІНИ КОСТЕНКО В ОРИГІНАЛІ ТА НІМЕЦЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті проаналізовано поетичний доробок української поетеси Ліни Костенко. Простежено формування авторки як особистості, її участь у протестному до радянського режиму русі. Систематизовано твори та провідну тематику творчості Ліни Костенко, особливості її стилю. Окреслено характерні стилістичні прийоми та мовні засоби поезій Ліни Василівни.

Головну увагу звернено на переклади поезій Ліни Костенко у виконанні австрійського літературознавця та перекладача Алоїза Вольдана. Проаналізовано переклади німецькою мовою поезій Костенко у двомовній німецько-українській збірці «І знову пролог», визначено головні перекладацькі стратегії і прийоми.

Ключові слова: Ліна Костенко, Алоїз Вольдан, переклад, німецька мова, перекладацькі стратегії, текст перекладу, текст оригіналу, культурний трансфер.

ALLA PASLAWSKA

Ivan Franko National University of Lviv

LINA KOSTENKO'S WORKS IN THE ORIGINAL AND IN GERMAN TRANSLATION

The present article analyses the poetic work of Ukrainian poet Lina Kostenko. The formation of the author as a personality, her participation in the protest movement against the Soviet regime are traced. The works and the leading theme of Lina Kostenko's work, the peculiarities of her style are systematised. The characteristic stylistic devices as well as linguistic means of the poetry by Lina Kostenko are outlined.

The main attention is focused on the translation of the Lina Kostenko's poems done by the Austrian literary critic and translator Alois Woldan. The German translation of Kostenko's poetry published in the bilingual German-Ukrainian collection "I zнову proloh" (en. "Prologue Again") is analysed, the main translation strategies and methods are determined.

Lina Kostenko is a consummate Ukrainian poet, an extraordinary, independent, unique and uncompromising figure, who, unlike other Ukrainians, does not need to 'rise from her knees', since under no circumstances she would kneel down. The comprehensive study of Lina Kostenko's work, her unique authorial voice, theme of works and their linguistic implementation are topical today. Only few translators dared to translate the works of Lina Kostenko, because it is really a difficult task. So, we can only welcome the attempt of the Austrian literary critic and translator Alois Woldan to reproduce the poetic language of this outstanding Ukrainian poet.

Lina Kostenko's lyrics are exquisitely simple, but this simplicity is achieved by the perfection of all components of the poetic work – by concise wording, its aphoristic presentation, immaculate rhyme, semantic condensation of every word, variety of rhythms. Lina Kostenko has no words only for the sake of rhyme, everything sounds natural, logical, without haste.

Man is the main character of her work, man as a part of nature, of the universe. If there is no dignity, inner harmony, understanding with the world around us, then this world around us disappears or degenerates into the "atomic black candle" of Chernobyl. The German translation of Kostenko's poetry by Alois Woldan solves an extremely difficult combination of preserving the form and the content in the target text.

Key words: Lina Kostenko, Alois Woldan, translation, German language, translation strategies, target text, source text, cultural transfer.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Бог покарав людей за їхню пиху, змусивши розмовляти різними мовами. На щастя, поза заборонами залишився переклад. За усіх часів значення перекладу та перекладачів недооцінювали. Якось видавалось само собою зрозумілим і простим, що хтось може бути посередником між чужими мовами і культурами. І лише ті, хто займається мистецтвом перекладу, передовсім художнього, розуміють, наскільки складна, відповідальна і важлива ця праця. Саме крізь призму перекладу формується думка про національні літератури. Пощастило тим країнам, які мають давню й багату традицію художнього перекладу, завдяки чому їхня література стала відомою цілому світові.

В Україні літературний і перекладацький процеси великою мірою зумовлені колоніальним минулим держави. Більшу частину свого розвитку література в Україні зазнавала утисків і цензури, а переклад ставав єдиною можливістю ковтнути чистого повітря з чужих літератур, яких не так жорстко стосувалися заборони. Зрозуміло, що підневільне становище не сприяло популяризації української літератури за кордоном. Цензуру легко проходили лише українські народні казки або література про історичне минуле України і аж ніяк не твори українських митців, які не співпрацювали з радянським режимом.

Після здобуття Україною незалежності в 1991 році ситуація дещо змінилася на краще. Українські революції, протистояння на Майдані пожвавили зацікавлення Україною, її культурою та літературою. На цій хвилі з'являються переклади англійською мовою Андрія Куркова, Сергія Жадана, Оксани Забужко. У німецьких та австрійських видавництвах виходять окрім згаданих авторів книги Юрія Андруховича, Любка Дереша, Миколи Рябчука і Тараса Прохаська, антології сучасної української літератури тощо. Однак все це – лише крапля в морі незнаної і незвіданої української літератури.

Шляхи перекладу також не завжди піддаються логіці. Перекладачі отримують замовлення і здійснюють переклади. І не завжди це знакові твори національної літератури. Інколи в справу втручається випадок, інколи галаслива мода. А інколи перекладачеві попросту не стає духу, щоб наважитися торкнутися того, що є душою нації, її серцебиттям і її повітрям.

Саме такою постаттю для українців є Ліна Василівна Костенко – незалежна, неповторна і безкомпромісна, якій ніколи не потрібно було «підійматися з колін», бо за жодних життєвих обставин вона на них не опускалась, хоч її «душа пройшла всі стадії печалі». Давно на часі комплексні дослідження творчості Ліни Костенко, її неповторного авторського стилю, тематики творів, їхньої мовної реалізації. Небагато перекладачів зважились перекласти твори Ліни Костенко, бо це дійсно нелегке завдання. Тож, можна лише привітати спробу австрійського літературознавця і перекладача Алоїза Вольдана відтворити німецькою мовою поетичне слово видатної української поетеси.

Аналіз досліджень та публікацій

Щоб зрозуміти Україну, варто зрозуміти творчість Ліни Костенко. Тому так важливо, щоб її поезія звучала різними мовами і знайшла свого читача поза Україною. Слово Ліни Костенко сьогодні перекладено різними мовами світу – англійською, білоруською, болгарською, естонською, іспанською, італійською, німецькою, польською, португальською, російською, румунською, сербською, словацькою, французькою, хорватською, угорською, чеською, шведською. Однак хочеться, щоб голос Ліни Костенко якісно переклали всіма мовами, тому що це найкращий спосіб пізнати Україну («З душі у душу – найкоротша відстань»), відчувати її складне минуле й сьогодення, її цінності і протиріччя, причини численних поразок і непереможну волелюбність.

Тому давно на часі повні зібрання творів Ліни Костенко іноземними мовами, передовсім мовами наших європейських сусідів. Дуже тішить, що збірка поезій Ліни Василівни вийшла німецькою мовою. Першу збірку її поезій в німецькому перекладі «Grenzsteine des Lebens. Gedichte» (1998) [4] опублікувала Анна-Галія Горбач у видавництві Brodina. Окрім цього були антології української літератури, які містили вибрані вірші Ліни Костенко: «Reich mir die steinerne Laute: Ukrainische Lyrik des 20. Jahrhunderts» (1996) [6], «Stimmen aus Tschornobyl: Eine Anthologie» (1996) [8], «Die ukrainische Literatur entdecken: Ein deutsch-ukrainisches Lesebuch mit kultur- und literaturhistorischen Prosatexten» (2001) [2], «Kerben der Zeit: Ukrainische Lyrik der Gegenwart» (2003) [3], «Alles kann wie in Gebeten sein: Ukrainische Lyrik mit christlichen Motiven» (2005) [1] в перекладі Анни-Галі Горбач.

Приємно, що автором збірки німецьких перекладів нової збірки віршів Ліни Костенко став знаний славіст, професор інституту славістики Віденського університету Алоїз Вольдан. Це далеко не перша його спроба перекладів української лірики (див. видану і перекладену ним антологію *Zweiter Anlauf* / Друга спроба, (2004) [9]). 2019 року вийшла друком антологія української жіночої літератури, що містила переклади віршів Ліни Костенко «Schwester, leg die Flügel an! Frauenstimmen aus der Ukraine» [7]. Однак свою збірку «І знову пролог» [5] перекладач присвятив виключно творчості Ліни Василівни.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – аналіз творчості Ліни Костенко в оригіналі і німецькому перекладі Алоїза Вольдана, з'ясування особливостей авторського стилю та перекладацьких стратегій.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поезія Ліни Костенко – «якийсь безсмертний дотик до душі». Вона пише лише те, що насправді думає і відчуває – чи то в перших збірках «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), чи в наступних, відкинутих цензурою «Зоряний інтеграл» (1963) і «Княжа гора» (1972), у збірці «Над берегами вічної ріки» (1977), що вийшла через шістнадцять років вимушеного мовчання, в історичному романі у віршах «Маруся Чурай» (1979), у збірках «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), збірці для дітей «Бузиновий цар» (1987) чи у «Вибраному» (1989).

За збірки «Маруся Чурай» та «Неповторність» Ліну Костенко відзначено Державною премією України імені Тараса Шевченка. У 1994 за збірку поезій «Intarsi» [Інкрустації] італійською мовою вона отримала премію Петрарки. А далі була ціла низка нагород та відзнак. Та не заради премій творяться вірші. Мабуть, більшість поезій Ліни Костенко – не завдяки, а всупереч – обставинам, загальній думці, сірій буденності, фальші та примітивізму. Її слова «у чоботи не взуті», «вони горять і валяться, як вежі».

У 1999 році вийшов друком плід майже тридцяти років праці – роман у віршах «Берестечко». Після нього – поетична збірка «Гіацинтове море» (2010), роман «Записки українського самашедшого» (2010), збірки «Річка Геракліта» (2011), «Мадонна перехресть» (2011) і «Триста поезій. Вибрані вірші» (2012).

За цим скупим переліком творів усе життя Ліни Костенко – її «в скарбницю горя внесок. Заплачено сповна – за все, за все, за все». Та, мабуть, вона про це не шкодує, адже «блаженний сон душі мистецтву не сприяє».

Ліна Костенко ніколи не намагалась подобатись своєму читачеві. Навпаки, вона іронічна, глузує з його слабкостей «Глобальне людство хоче ковбаси», не повчає його, але ділиться з ним своїми життєвими

принципами: «людині бійся душу ошукать», «шукайте цензора в собі», «І все на світі треба пережити». Можливо, саме тому вона так подобається своєму читачеві. А хто ж він, читач Ліни Костенко? Це дуже різна аудиторія – від закоханих підлітків до сивоголових шанувальників художнього слова. Тому що її поезія – це совість українського народу, що промовляє до кожного, це роз'ятрена голодоморами, війнами і чорнобилями і досі незалікована душа нації, це непереможна скіфська баба, яка вистояла всі лихоліття і не пішла на жоден компроміс.

На перший погляд, лірика Ліни Костенко – вишукано проста, але ця простота досягається досконалістю усіх складових поетичного твору – лаконічністю формулювання думки, афористичністю її подачі, бездоганністю рими, семантичною конденсацією кожного слова, розмаїттям ритміки. У Ліни Костенко немає слів заради рими, усе природно, логічно, без поспіху. Людина – головний персонаж її творчості, людина як частина природи, Всесвіту. Якщо немає гідності, внутрішньої гармонії, порозуміння з навколишнім світом, то цей навколишній світ зникає або вироджується «атомною чорною свічою» Чорнобиля, «усохлими вербами, вижовклыми рвами», «мертвими річками». Шанобливе ставлення до рідної землі не береться нізвідки, якщо його не прищепляти з дитинства, не передавати з покоління в покоління, то й не помітимо, що «зникаєм, як етруски і ацтеки».

Перекладач А. Вольдан з великою повагою та обережністю ставиться до оригіналів текстів Ліни Костенко. Відчувається, що зустрілися двоє справжніх філологів, для яких у мові не існує дрібниць, де кожне слово і кожен розділовий знак виконує свою функцію. Аналіз перекладів засвідчує, що для перекладача важливі і форма, і зміст поетичного твору, і це тішить, тому що для віршів Ліни Костенко – ця єдність непорушна.

Ліна Костенко віртуозно працює зі словом, з простих слів вона виплітає фантастичні метафори, персоніфікує речі. Не боїться повторити цього й перекладач. Імпонує його пошук відповідних стилістичних фігур, новотворів, збереження ритміки поезії, її настрою і духу.

Уже переклад назви збірки «І знову пролог», яка повторює назву одного з віршів збірки, «Und wieder ein Prolog», натякає на те, що перекладач налаштовує читача на якомога адекватніший переклад оригіналу, який намагатиметься зберегти і форму віршів, і їхній зміст, і досягти подібного прагматичного ефекту. Звісно, в перекладі поезії це майже недосяжне завдання, але навіть бажання досягти такої мети заслуговує на схвалення. Особливо, якщо порівняти це з перекладами поезій, які повністю відмовляються від римованих перекладів. Та й самі поетичні твори, зокрема в німецькій традиції, часто нехтують римуванням.

Збірка містить лише 40 поезій Ліни Костенко, які вибірково, але доволі вдало відображають всю палітру тематики творчості геніальної української поетеси. Одразу впадає в очі, що німецькі переклади довші за обсягом. Але це звична справа. Переклади зазвичай довші за оригінали, особливо, якщо мова йде про переклади зі слов'янської мови германською. Німецька мова має складнішу і громіздкішу темпоральну систему, артиклі, які відсутні в українській мові, але функціонально реалізовані іншими мовними засобами. Додавання мовних засобів ламає лаконічність форми, почасти риму чи метрику оригіналу, але компенсує цю втрату збереженням семантики, стилістичних засобів, загального враження. До прикладу наведемо початок вірша «На березі Прип'яті спить сатана».

На березі Прип'яті спить сатана,
прикинувся, клятий, сухою вербою.
На березі Прип'яті – березі – на –
ріки, що колись була голубою.

Am Prypjat-Ufer schläft der Teufel,
Getarnt in einer Weide hohlem Stamm
Am Ufer eines Flusses, der einst leise
Und blau durch grüne Wiesen rann.

Перекладач зберігає образи оригіналу, навіть заради збереження форми додає нові, але жертвує у першому і четвертому рядку римою або відтворює її у дещо слабшому звучанні у другому та четвертому рядках. Новий віршовий розмір також дещо втрачає якість оригіналу. Особливої ритміки строфі оригіналу надають повтори у першому – третьому та окремо в третьому рядках. Вірше легко міг би лягти на музику, але, на жаль, не переклад.

Бережливе відношення до природи, почуття відповідальності перед наступними поколіннями – одна з провідних тем у творчості Ліни Костенко. Вона переймається жахливими втратами людства через необережне поводження з природою у поезії «Над Везувієм сніг. Над фіордами спека»:

Над Везувієм сніг. Над фіордами спека.
І мене вже немає дві тисячі літ.
Із Червоної книги вилітає лелека,
щоб зробити над землею прощальний обліт.

Schnee liegt auf dem Vesuv, und Hitze über Fjorden.
Vor zweitausend Jahren bin ich von hier verschwunden.
Aus dem Roten Buch ist der Storch entfliegen,
Dreht über dem Erdball seine letzten Runden.

Перекладач майже дослівно перекладає зміст цього вірша, вдало добирає слова, повністю зберігає образність, однак через це змушений іти на поступки у виборі віршового розміру, хоч риму й зберігає.

Відмінності в системах мови та морфо-лексичних особливостях німецької та української мов додають перекладачеві труднощів:

Ставить осінь на землю свою золоту жирандоль.
І, ковтаючи сльози, одягши на плечі сукману,
перемотує літо на чорні котушки тополь,
шиє голим полям нескінченну сорочку з туману.
Тихо строчать дощі... І навіщо мені ця печаль?
Що я хочу спитати у цієї сумної кравчині?
Я прощаюся з літом. І воно мені каже: – Прощай! –
І хитає над шляхом порожні гнізда грачині.

Der Herbst stellt seinen gold'nen Leuchter auf die Erde nieder
Legt sich den Mantel um, verschluckt die Tränen,
wickelt den Sommer um der Pappeln Glieder
und näht den nackten Feldern lange Nebelhemden.
Still sickert Regen – Wehmut überkommt mich
Soll ich dem trüben Schneidermeister danken?
Vom Sommer heißt es Abschied nehmen, unerbittlich,
Er lässt die leeren Vogelnester überm Wege schwanken.

Метафоризацію осені як кравчині, що одягає природу в осінній одяг, нелегко передати аналогічними засобами німецької мови. По-перше, іменник «осінь» в українській мові жіночого роду, а в німецькій – чоловічого. Образи кравчині і кравця надають віршу різного настрою. Але перекладач компенсує ці відмінності збереженням загальної атмосфери вірша – сумного прощання осені з літом, що, знову ж таки, реалізує метафору – на зміну молодості приходять роки зрілості і світлої печалі.

Одна з провідних тем лірики Ліни Костенко – інтимна лірика, за яку її, мабуть, найбільше любить читач усіх вікових категорій. Прикладом такої поезії є вірш «Не говори печальними очима». Уже з першого слова перекладач наражається на проблему. Заперечна частка «не» в українській мові завжди вживається перед предикатним запереченням. У німецькій мові – навпаки. Заперечна частка позиційно займає місце після дієслова. Одразу маємо певну втрату семантики заперечення, яка задає тон в українському оригіналі. Однак перекладач компенсує цю втрату додаванням «Nichts» у третьому рядку першої строфи. Рима Ліни Костенко довершеніша, милозвучніша і природніша. Але ритміка перекладу також приваблива і передає дух оригіналу. Шкода, що не вдається зберегти в перекладі повтори у першій строфі оригіналу. У другій строфі повтори частково відтворено.

Не говори печальними очима
те, що бояться вимовить слова.
Так виникає ніжність самочинна.
Так виникає тиша грозова.

Sprich es nicht an mit Wehmut im Blick
Was Worte sich scheuen zu sagen.
Nur so kommt Zärtlichkeit auf aus dem Nichts
Und Stille vor des Gewitters Entladung.

Чи ти мій сон, чи ти моя уява,
чи просто чорна магія чола...
Яка між нами райдуга стояла!
Яка між нами прірва пролягла!

Ob du mein Traum bist, das Bild meiner Phantasie
Oder bloß der schwarzen Stirne Magie ...
Wie eng der Regenbogen, der uns verband!
Wie weit der Abgrund, der zwischen uns bestand!

Для творчості Ліни Костенко надзвичайно важливими є опертя на такі величини, як історія, міфологія, фундаментальні знання про причинно-наслідкові зв'язки. Її поезія – це суцільна інтертекстуальність, мереживо, сплетене з ґрунтовних знань культур і літератур, історії і звичаїв різних народів. Авторка сміливо переплітає українську реальність зі світовою, віднаходить спільні ознаки, те універсальне, яке властиве усьому людству, а також небезпеки, які чатують на світ:

Страшні корчі вербових ікебан.
Зникаєм, як етруски і ацтеки.

Qualvoll krümmt sich das Ikebana der Weiden.
Wir werden verschwinden, wie die Etrusker und Azteken.

Недавно в Чорнобилі дикий кабан
переходив вулицю біля аптеки.

Vor kurzem hat in Tschernobyl ein wilder Eber
Die Strasse überquert vor der Apotheke.

Людей нема, а яблуні цвітуть.
І мертва річка зблискує, як ртуть.

Menschen sind nicht mehr, aber die Apfelbäume blühen
Die Flüsse sind tot, die sich wie Quecksilber ziehen.

І знову перекладачеві доводиться долати майже нереальне завдання – передати якомога точніше оригінал без втрати форми. Бачимо, що переклад майже удвічі довший, аніж оригінал. Попри втрату лаконічності вислову йому вдається зберегти метафоризовані образи оригіналу. Однак рима частково втратила ідеальне звучання оригіналу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене дослідження дає змогу ще раз пересвідчитись у неперевершеності творчості української поетеси Ліни Костенко. Авторка пройшла складний життєвий шлях, який, водночас, став джерелом для написання її творів. Глибокі знання історії, філософії, міфології, фольклору забезпечили авторці широку тематичну палітру поезій. Уміння побачити в різному щось спільне, аналітичне мислення, широкий кругозір Ліни Василівни сприяли універсальності її віршів.

Перекласти поезію Ліни Костенко – виклик для будь якого перекладача. Тому можна лише вітати сміливу спробу Алоїза Вольдана перекласти вибрані вірші Ліни Костенко. Перекладач вдало відібрав твори, які передають широке тематичне коло її творчості. Це інтимна лірика і поезії, присвячені шанобливим стосункам з природою, розпач через техногенні катастрофи і безпечність людства, іронічна, почасти

саркастична оцінка людських вад, глибокі роздуми про українську історію, українські поразки та їхні причини.

Можна схвально оцінити якість перекладів Алоїза Вольдана. Особливо вдалою є їхня змістова частина, яка повністю передає думки оригіналу. Досить складно було передати засобами німецької мови, чия граматична система має суттєві відмінності від української, формальні особливості оригіналів. Завдяки прийомам компенсації, заміни, трансформацій тощо перекладачеві вдалось у більшості випадків забезпечити адекватність перекладу.

Література

1. Alles kann wie in Gebeten sein : ukrainische Lyrik mit christlichen Motiven / ausgew. und übers. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 2005. 78 S.
2. Die ukrainische Literatur entdecken : ein deutsch-ukrainisches Lesebuch mit kultur- und literaturhistorischen Prosatexten. Hrsg. Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 2001. 232 S.
3. Kerben der Zeit : ukrainische Lyrik der Gegenwart / ausgew. und übers. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 2003. 144 S.
4. Kostenko Lina. Grenzsteine des Lebens : Gedichte. [Übers.] Horbatsch A.-H. Reichelsheim : Brodina-Verl., 1998. 157 S.
5. Lina Kostenko / Ліна Костенко. Und wieder ein Prolog / І знову пролог. Hrsg. Paslawska A., Woldan A. Lwiw : VNTL-Klasyka, 2020. 135 S.
6. Reich mir die steinerne Laute : ukrainische Lyrik des 20. Jahrhunderts / ausgew. von Jurij Andruchowytch. Aus dem Ukrain. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 1996. 163 S.
7. Schwester, leg die Flügel an! : Frauenstimmen aus der Ukraine. Hrsg. Paslawska A., Kainzbauer H., Woldan A. Lwiw : VNTL-Klasyka, 2019. 347 S.
8. Stimmen aus Tschornobyl : eine Anthologie / ausgew. und übers. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 1996. 183 S.
9. Zweiter Anlauf : ukrainische Literatur heute. Hrsg. Warter K., Woldan, A. Aus dem Ukrain. von Alois Woldan und Roman Dubasevych. Passau : Stutz, 2004. 195 S.

References

1. Alles kann wie in Gebeten sein : ukrainische Lyrik mit christlichen Motiven / ausgew. und übers. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 2005. 78 S.
2. Die ukrainische Literatur entdecken : ein deutsch-ukrainisches Lesebuch mit kultur- und literaturhistorischen Prosatexten. Hrsg. Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 2001. 232 S.
3. Kerben der Zeit : ukrainische Lyrik der Gegenwart / ausgew. und übers. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 2003. 144 S.
4. Kostenko Lina. Grenzsteine des Lebens : Gedichte. [Übers.] Horbatsch A.-H. Reichelsheim : Brodina-Verl., 1998. 157 S.
5. Lina Kostenko / Ліна Костенко. Und wieder ein Prolog / І знову пролог. Hrsg. Paslawska A., Woldan A. Lwiw : VNTL-Klasyka, 2020. 135 S.
6. Reich mir die steinerne Laute : ukrainische Lyrik des 20. Jahrhunderts / ausgew. von Jurij Andruchowytch. Aus dem Ukrain. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 1996. 163 S.
7. Schwester, leg die Flügel an! : Frauenstimmen aus der Ukraine. Hrsg. Paslawska A., Kainzbauer H., Woldan A. Lwiw : VNTL-Klasyka, 2019. 347 S.
8. Stimmen aus Tschornobyl : eine Anthologie / ausgew. und übers. von Anna-Halja Horbatsch. Reichelsheim : Brodina-Verl., 1996. 183 S.
9. Zweiter Anlauf : ukrainische Literatur heute. Hrsg. Warter K., Woldan, A. Aus dem Ukrain. von Alois Woldan und Roman Dubasevych. Passau : Stutz, 2004. 195 S.